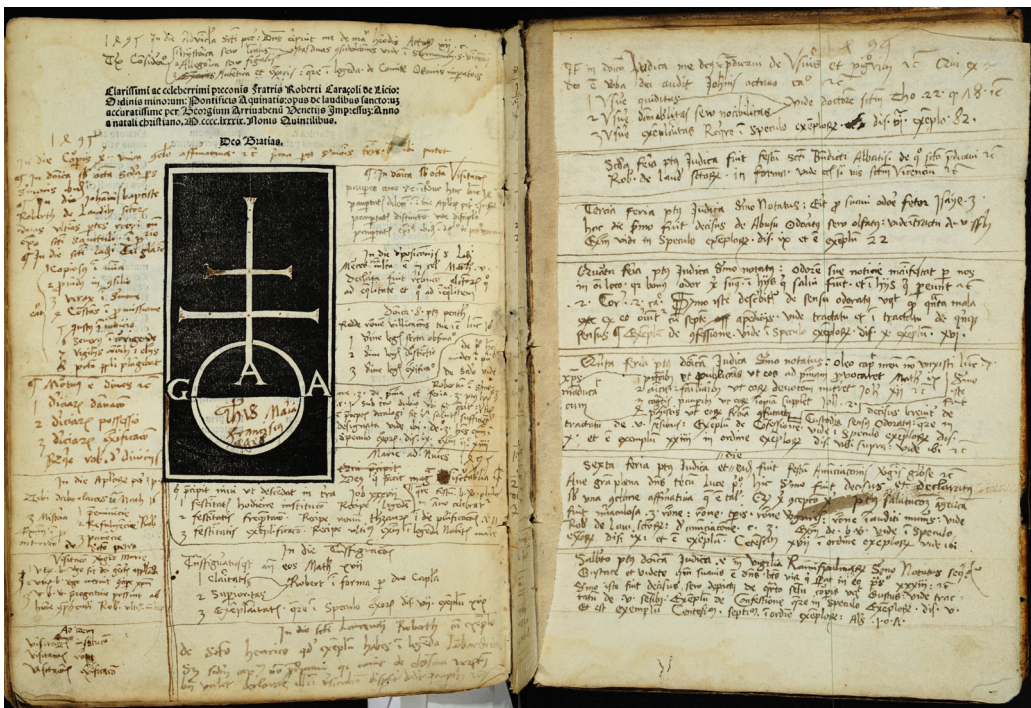

Egy 15. századi pécsi prédikátor műveltsége

A középkori prédikációirodalom egy kivételes dokumentumát őrzi a Pécsi Egyházmegye, amely nem csupán Pécs számára rendkívül nagy érték, hanem a teljes magyarországi prédikációirodalom szempontjából igen jelentős forrásszöveg.¹ A 2015-ben bemutatott, aukción vásárolt ősnymotatvány Robertus Caracciolus *Sermones de laudibus sanctorum* című művének egy példánya, melynek különleges értékét a benne található kéziratos jegyzék adja. A *Pécsi prédikációvázlatoknak* elnevezett kézirat nem csupán megkérdőjelezhetetlenül bizonyítja, hogy használója Pécs városában prédikált 1495-ben és 1496-ban, hanem a hit-szónok műveltségét, széles látókörét, a kor ferences irodalmának naprakész ismeretét és az olvasottak tudatos felhasználását is a kutató elé tárja.

A Velencében 1489-ben, Georgius Arrivabenus által kiadott *De laudibus sanctorum* kötet nyomtatott hasábjai mellett számtalan kéziratos bejegyzést találunk. Az aláhúzások,

A Pécsi prédikációvázlatok első két lapja

kapcsolójelek, számozások és hivatkozások kiemelése mellett számos olyan széljegyzetet olvashatunk, melyek tartalmi elemek kiemelésére utalnak. Ezek a margináliák végigkísérik a kötetet.² Az utolsó nyomtatott oldalon, melyen a nyomdász fametszetes jelvénye látható, egy a margináliák kézírásával megegyező írással kilencoldalas jegyzetet olvashatunk

¹ A kötetet 2015. február 25-én, 15 órakor mutattuk be a pécsi Dóm Kőtarban. <http://pecsiegyhazmegye.hu/en/hirarchivum/170-visszatert-pecsre-egy-kulonleges-osnyomtatvany> [2017.04.20.]

² TÓTHNÉ 2013. 51.

arról, hogy a prédikációs kötet használója mely ünnepeken prédikált, milyen ünnepen miről beszélt, és hogy ahhoz a beszédhez milyen forrásból merítette a gondolatokat. A kézirat pontosan rögzíti a jegyzetek keletkezési évét és helyét is: 1495–1496, Pécs. A magyarországi használat így is teljesen nyilvánvaló, de érdemes megjegyezni, hogy a felsorolt ünnepnapok között háromszor is szerepel Szent László király ünnepe.

A prédikálás kötelessége a középkorban már szigorú szabályok szerint történt. Prédikálni csak felszentelt pap prédikálhatott a helyi püspök engedélyével. Ebben az időben már leggyakrabban a kinevezett, hivatalos prédikátor beszélt, és a hajdani és a mai gyakorlattól eltérően nem a mise közben, hanem sokszor a mise után hangzott el a prédikáció a nép nyelven.³

A prédikációvázlatok szerzője feltehetően Pécs hivatalos hitszónoka volt a dokumentum által megjelölt időszakban. Ezt nemcsak a feljegyzések pontos datálása és azok rendszeresége támasztja alá, hanem az is, hogy több helyen egyes szám első személyben fogalmaz a prédikátor. Ezek közül kiemelkedik a következő adat, hiszen ezen a jeles ünnepen nem is beszélhetett más, mint a hitszónok.

Tercia feria est Dedicatio Ecclesie Cathedralis sancti Petri Quinqueecclesien-sis. Qua die predicavi de indulgenciis, vide in *Tractatu de indulgenciis*.⁴

Más helyen pedig a következő mondattal találkozunk:

Ad petitionem dominorum Capituli depinxi hunc sermonem. 1496.⁵

A város életének legfontosabb eseményein való prédikálás mindenképpen a hitszónok feladata volt. Az ősnymtatvány utolsó lapjain tehát olyan prédikációknak a vázlatait találjuk, melyek valós időben, valós helyszínen, valós közönség előtt hangzottak el.

A kilenc oldalnyi sermovázlat a pécsi prédikátor legfontosabb szellemi tevékenységébe enged bepillantást, hiszen prédikációinak a nagyjából egy évet felölelő precíz dokumentálása mind a beszédek tartalmáról, mind az azok elkészítéséhez használt forrásokról tájékoztatást ad. A prédikátor a sermovázlat elején megadja azt a bibliai helyet, melyet kiindulópontként használ beszédéhez, majd megadja a *sermók divisióját*. Ezek néha mondatba ágyazódva jelennek meg, de minden esetben számozás segítségével jól elkülöníti a hármas tagolást. A fő tartalmi elemek ilyen ismertetése csak akkor marad el, ha az elhangzott beszéd alapvetően egyetlen forrásra épült.

Domenica 3 in Adventu fuit festum sancte Lucie de qua predicavi Rob(ertus)
De laudibus sanctorum.⁶

A legfontosabb gondolatok ismertetése azonban olyannyira fontos a szerzőnek, hogy nem egy olyan helyet találunk, ahol a hármas tagolás az egyetlen forrás alapján írt beszéd esetén is megtalálható, sőt utólagos betoldásként is találkozhatunk vele.

³ MIHÁLYFI 1912. 59.; MIHÁLYFI 1918. 465.

⁴ „Harmadik nap volt a pécsi Szent Péter Székesegyház felszentelésének ünnepe. Azon a napon a búcsúról prédikáltam, lásd: Tractátum a búcsúról.” PÉCSI PRÉDIÁCIÓVÁZLATOK 6. lap.

⁵ „A Capitulum urainak kérésére a következő beszédet tartottam. 1496.” PÉCSI PRÉDIÁCIÓVÁZLATOK 5. lap.

⁶ „Advent harmadik vasárnapja Szent Lúcia ünnepe volt, amelyen prédikáltam Robertus De laudibus sanctorumából.” PÉCSI PRÉDIÁCIÓVÁZLATOK 2. lap.

A prédikáció hármastagolásához közvetlenül kapcsolódik a beszédhez használt művek megjelölése. Ez egyetlen esetben sem marad el, azt gondoljuk, hogy a lista elkészítésének fő motivációja is az volt, hogy a prédikátor a források pontos megadásával megkímélje magát az újabb és újabb témakeresgéléstől. A prédikátor által valóban használt művek megadása tehát nem a hallgatóság megerősítését szolgáló auctoritas elem, hanem a hitszónok tájékozottságát vizsgáló kutató számára egy olyan egyedülálló dokumentum, mely a prédikátor által ténylegesen hozzáférhető kötetek jegyzékét adja meg. A források alapos áttekintése tehát képet ad a korabeli prédikátor műveltségéről és egyben a lehetőségeiről is.

Első és legfontosabb forrás maga az őrzökötet, melynek hátuljába a prédikátor bejegyezte a rövid sermovázlatokat. Ez a könyv mindig a keze ügyében kellett, hogy legyen, ha ezt a kötetet választotta az év során elkészített prédikációk megörökítésére. Ezt igazolja a hivatkozások nagy száma is, összesen huszonegyszer jelöli meg ezt a könyvet forrásként. Roberto Caracciolus beszédei a korban igen népszerűek voltak, prédikációs segédkönyvei számos kiadásban terjedtek el Európa-szerte, így joggal feltételezhetjük, hogy a pécsi prédikátor számára ezek modern, újszerű beszédeknek számítottak, melyeket megismerve igen hasznos segítséghez jutott saját beszédeinek megalkotásához. Mindezek mellett mégis meglepő, hogy egy pécsi prédikátor nem csupán a legnépszerűbb, legelterjedtebb Caracciolus-kötetet ismerte, hanem tulajdonképpen az összes nyomtatásban megjelent művét. A rövid sermovázlatok forrásait áttekintve ugyanis Roberto minden művére találunk hivatkozást. A *Quadragesimale de peccatis*-ra hatszor (ebből ötször *De viciis* címmel), a *Quadragesimale de poenitentia*-ra háromszor, a *Sermones de Adventu*-ra kétszer, a *De timore iudiciorum* című műre pedig egyszer hivatkozik. Ezek a művek mind az 1480-as évektől jelentek meg nyomtatásban, tehát láthatjuk, hogy a prédikátor igen korszerű ismeretekkel rendelkezett, illetve, hogy Roberto Caracciolus ismerete igen fontos volt a számára.

A másik legtöbbet hivatkozott kötet egy exemplumgyűjtemény. A rövid sermovázlatokból láthatjuk, hogy a beszédek igen nagy számában a *divisio* harmadik pontja valamilyen *exemplificatio*. Így érhető, hogy a prédikátornak szüksége volt egy átfogó, részletes mutatóval rendelkező exemplumgyűjteményre. A *Speculum exemplorum*-ból huszonöttször választ példázatot beszédeihez. A gyűjteményre mindig pontosan hivatkozik, az exemplumok könnyen visszakereshetőek, így a beszédeknek e tartalmi elemei pontosan azonosíthatóak.

A Nagyböjt során a prédikátor részletesen feldolgozta az öt érzék témáját, napokon keresztül részletesen tárgyalt egyetlen érzéket, és ezekenél a beszédeknel mindig ugyanarra a műre utalt a hivatkozás. Ez Nicolaus de Dinckelsbühl *Tractatus de quinque sensibus* című munkája.⁷ A beszédvázlatok alapján úgy látjuk, hogy olyan részletességgel és alaposággal dolgozza fel ezt a könyvecskét, melyet nem tehetett volna meg, ha nem fekszik előtte a kötet. Mind a nyolc esetben, amikor ebből a nyomtatványból dolgozik, akkor a tárgyalandó téma mellé a *Speculum exemplorum*-ból vesz példát. Ez igen jól mutatja a prédikátor azon törekvését, hogy a komoly dogmatikai kérdéseket vagy elvont tanokat a nép számára érthetővé tegye.

⁷ Nicolaus de DINCKELSBÜHL: *Tractatus de quinque sensibus*. http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10813100_00002.html. [2017.04.20.]

Találkozunk olyan hivatkozásokkal is, melyek szintén tökéletesen precízek, ám e szerzők rendszeresen szerepelnek bizonyító erejű auktoritásként már kész beszédekben is. Forrásanyagunkban három ilyen név szerepel: Aquinói Szent Tamás, Nicolaus de Lyra és Ricchardus de Mediavilla. Az ő forrásmegjelölésük olyan gyakori a kor prédikációs segédkönyveiben, hogy nem lehetünk biztosak abban, hogy könyveik bizonyosan szerepeltek a prédikátor könyvespolcán. A hivatkozott részek minden esetben ismert, sokszor idézett témák és gondolatok, melyeket a prédikátor más, gyűjteményes jellegű kötetekben is olvashatott, mindazonáltal nem zárhatjuk ki, hogy a könyvtárban ténylegesen szerepelt valamelyik kötet. Ebből a szempontból különösen érdekes a Ricchardusra történő hivatkozás, amellyel a nyomtatott szöveg mellé írt marginália formájában találkozunk. Itt a törzsszövegben egyetlen mondat szerepel Ricchardustól, megjelölve őt mint auktoritást. A prédikátor ezt a mondatot folytatja, és szó szerint ide másolja a Ricchardus-féle szöveg nagyobb egységét.⁸ Tehát biztosak lehetünk abban, hogy rendelkezésére állt, ha nem is a tényleges *Sententiarium*, de egy olyan mű, mely nagyobb egységeket tartalmaz ebből a műből, és nem csupán kiragadott mondatokat.

Ezzel szemben forrásanyagunkban találkozunk olyan kötetekkel is, melyek a korban igen népszerű prédikációs segédkönyvek voltak, használatukra szinte soha nincsen utalás a kész prédikációkban, ám azok fennmaradt példányainak és tartalmuknak vizsgálatából egyértelműen kimutatható a céljuk. Ilyen például Petrus de Palude *Thesaurus*-a, a *Promptuarium exemplorum*, Johannes Nider *Praeceptorium* vagy a *Summa angelica*. Mind a négy kötetre találunk egy-két hivatkozást, a prédikátor méghozzá teljesen pontosan megadja a kiválasztott részletet is. Az ezekre a művekre történő hivatkozás is azt bizonyítja, hogy a rövid sermovázlatok listáját a prédikátor saját maga számára készítette: nem bizonyító erejűnek számító auktoritásra volt szüksége, hanem tényleges forrásmegjelölésre, ami kompilációs munkáját segíti.

Ezek mellett a kötetek mellett számos olyan művet láthatunk, melyre egyszer vagy csupán kétszer utal a szerző. Némely hivatkozás ezekben az esetekben is olyannyira pontos, hogy a kutató azonnal megtalálja a keresett részletet, más esetekben azonban csupán egyetlen név szerepel, melyek azonosítása már komoly nehézséget okozhat. Erre példa a leggyakrabban csak f. B.-nek rövidített szerző, akinek neve csupán egyszer szerepel a kéziratban: „Iste sermo f. B. etc. id est pruder penedek.”

A rendelkezésünkre álló forrásanyag áttekintésekor szembeötlik, hogy a hivatkozások számától függetlenül meglepően sok, Itáliában rendkívül népszerű, ferences hivatkozással találkozunk. A beszédvázlatok készítője Robertus Caracciolus mellett ismerte Ferreri Szent Vince munkáját, hivatkozik Marchiai Jakabra is.⁹ A prédikátor tehát egy olyan hagyományból táplálkozott, mely egyértelműen a ferences, azon belül is a nagy, itáliai ferences tradícióba tartozó segédkönyveket tekintette alapnak.

A következő táblázatban számba veszem mindazon műveket, melyeket a pécsi prédikátor megjelöl a sermovázlatokban. Természetesen nem tudjuk, hogy a prédikátor pontosan mely kiadásokat, köteteket használta, így a pontos bibliográfiai adatok nem állnak rendelkezésünkre, csupán a szerzők és a címek. A művek sorrendjét a hivatkozások száma alapján határoztam meg, illetve hátra soroltam azokat a műveket, melyek beazonosítása sikertelennek bizonyult.

⁸ Ricchardus de MEDIAVILLA: *Commentum super quarto Sententiarium*. Velence, 1499. BSB, Inc. 1660.

⁹ PÉCSI PRÉDIKÁCIÓVÁZLATOK 1., 3., 4., 6. lapok.

Robertus Caracciolus: Sermones de laudibus sanctorum
Robertus Caracciolus: Sermones quadragesimales de peccatis
Robertus Caracciolus: Sermones quadragesimales de poenitentia
Robertus Caracciolus: Sermones de timore iudiciorum
Robertus Caracciolus: Sermones de adventu
Speculum exemplorum, Coll. Aegidius Aurifaber
Petrus de Palude, Sermones Thesauri novi de sanctis
Herolt, Johannes, Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum promptuario exemplorum, et de miraculis beatae Mariae virginis
Nicolaus de Dinckelsbühl: Tractatus de quinque sensibus
Nicolaus de Lyra, Postilla litteralis super totam Bibliam
Vincentius Ferreius, Sermones de tempore et de sanctis
Thomas de Aquino, Summa Theologiae
Angelus Carletus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae
Iohannes Nider, Preceptorium divine legis
Bolognino Lodovico, Tractatus de Indulgentiis
Ricchardus de Mediavilla, Commentum super quarto Sententiarium
Jacobus de Marchia: Sermones quadragesimales
Caesarius Heisterbacensis: Illustrium miraculorum et historiarum memorabilium
Legenda Lombardica = Iacobus de Voragine, Legenda aurea
Decretales Extravagantes
frater Bene. = Bruder Benedek
Sermones Nazareni

A prédikációkra való felkészüléshez megjelölt kötetek tehát egytől egyig olyan nyomtatványok, melyek a korban igen elterjedtek voltak Európában, és melyekből ma is számtalan példány lelhető fel Európa könyvtáraiban. A hivatkozások pontossága nem csupán a felhasznált szerző és mű azonosítását engedi meg, hanem a rendelkezésünkre álló nyomtatványok segítségével rekonstruálhatjuk az elhangzott beszédek tartalmát. A *kompilátor* munkájából tehát nem csak az anyaggyűjtés mikéntjét, a választott források korszerűségét és igényességét ismerhetjük meg, hanem a választott forrás feldolgozásának módjait is. A pécsi prédikátor tudását mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a hallgatóságának érdekeit és képességeit szem előtt tartva, a szóbeli beszéd szabályaihoz alkalmazkodva, saját elképzeléséhez igazítja a segédkönyvekben megismert tartalmakat.

A prédikátor feljegyzéseinek áttanulmányozásával és a megjelölt források visszakeresésével láthatjuk, hogy vannak olyan beszédek, melyek egyetlen forrást vesznek alapul, egy kész mintaprédikáció alapján készült fel saját beszédére a prédikátor. Ekkor a feljegyzésből a sermovázlat sokszor ki is maradt, hiszen a megadott forrás felnyitásával egyértelmű volt

a beszéd felépítése és tartalma. Példaként említhetjük az f. B. rövidítéssel jelzett, később pontosítva a Bruder Benedeknek nevezett szerző István protomártír és János evangélista ünnepére írt beszédeit.

**In diebus sanctorum Stephani Protomarthiris et Iohannis evangeliste - f.
Bene. etc.**¹⁰

Ezeknél a teljesen átvett beszédeknél azonban többször találkozunk olyan forrás-megjelöléssel, mely annak ellenére, hogy egyetlen szerző egyetlen munkáját jelzi, mégis a kompilátor tudatos választását és a prédikáció átgondolását sejteti. Ennek jele, hogy a prédikátor által feljegyzett divisióban a fejezetek sorrendje más, mint a forrásként megadott sermo esetében. Az Aprószentek ünnepére készített beszédnél láthatjuk, hogy a pécsi prédikátor felcserélte a Robertus-féle capitulum-sorrendet.

Indiesanctorum Innocencium sequitur sermo notatus – Rober(tus) in forma etc.

1. Innocentis elongacio
2. Innocentum occisio
3. Occisorum remuneracio¹¹

A tudatos anyaggyűjtés másik jele lehet, hogy nem az egész prédikációt jelöli meg forrásként, hanem annak csupán egy fejezetét, mint ahogy azt a következő példán is látjuk.

Item in octava s. Iohannis evangeliste que fuit in dominica

Vir multum iurans implebitur iniquitate et non discedet a domo eius plaga id est divina vindicia Ecclesiasticus (Sir) 23,(12) ca.

sermo de peste 2 ca.

1. utrum de pestilencia sit flagellum Dei pro peccatis
2. quare David potius elegit pestilenciam quam famem et gladium
3. utrum pro peccato David debuit populus eius puniri
4. quid intelligitur per tempus constitutum
5. quomodo adimpletum fuit dictum prophete de pestilencia trium dierum

Rob(ertus) *De Iudiciis* sermone XIV. capitulo tercio¹²

¹⁰ „István protomártír és János evangélista szentek ünnepnapjain – frater (testvér) Bene. stb.” PÉCSI PRÉDIKÁCIÓVÁZLATOK 2. lap.

¹¹ „**Aprószentek napján** a lejegyzett sermo következett: Robertus ebben a fomában:

1. Ártatlanság megnyújtása
2. Az ártatlanok meggyilkolása
3. A meggyilkoltak megjutalmazása”

¹² „**Hasonlóképpen Szent János evangélista nyolcadában, ami vasárnap volt.**

A férfi, aki sokat esküdözik, eltelik törvényszegéssel, a csapás el nem távozik házából. Ez az isteni törvény, Sir 23, 12. sermo a pestisről 2 fejezet

1. vajon a pestis Isten ostora a bűnök miatt
2. miért választotta Dávid inkább a pestist, mint az éhséget vagy a kardot
3. vajon a bűnért Dávid tartozik megtisztulni az ő népéért
4. a megadott időre mit gondolt ki
5. hogyan beszélt teljesen a próféta a pestisről a harmadik napon

Robertus, *Az Ítéletről*, XIV. beszéd, harmadik fejezet” PÉCSI PRÉDIKÁCIÓVÁZLATOK 2. lap.

Fellapozva a megjelölt beszédet, láthatjuk, hogy annak harmadik fejezete pontosan a prédikátor által is kimásolt öt részből áll, tehát ezt a fejezetet érdemesnek tartotta arra, hogy saját prédikációjaként hallják a hívek. A téma hosszúsága és kifejtettsége egy szóban elhangzó beszéd alkalmával azonban megköveteli a prédikátortól, hogy tudatos döntéssel rövidítsen a mintaprédikáción. Így az első két capitulum elhagyásával egyetlen témára összpontosít, azt azonban forrásához hasonló részletességgel tárja a hallgatóság elé. A prédikátor feladata tehát egyértelmű: a mintaprédikációból egy a nép által is érthető és befogadható beszéd létrehozása.

A pécsi prédikátor tudását vizsgáló kutató számára legérdekesebbek azok a rövid sermovázlatok, melyek forrásmegjelölésénél több, különböző mű szerepel. Ezek a feljegyzések megőrökítik a kompilátor fáradságos munkáját, melyre még akkor is szükség volt, amikor a szerző szóban elhangzó, egyszerűbb beszédre készült, és nem írásban megjelenő mintaprédikációhoz keresett anyagot. Jó példa erre az április 24-re, Szent György napjára készített prédikáció vázlata.

In die sancti Georgii sermo notatus

Milicia est vita hominis super terram Iob VIII,(1) etc.

1. supersticionis descriptio – Require in *Summa Angelica* ca. Supersticio
2. supersticionis punicio – Require in *Preceptorio* Nider precepto I. ca. 9 littera C
3. supersticionis exemplificacio - Require in *Legenda sancti Germani Episcopi*

Item pro presenti [...] vide *Preceptorium* Nider, precepto I. ca. IX. et ca. 16. ibi littera v¹³

A babonáság pontos megértése különösen fontos volt a nép szempontjából, hiszen a tanulatlan hívek számára a vallás és a babonáság szétválasztása igen nehéz volt. Így a probléma pontos leírása és körülhatárolása tárgyilagos és jól átgondolt forrást igényelt. A babonáság büntetésének részletes kifejtése az elriasztás feladatát tölthette be, ehhez azonban a különböző fajta babonások és az ezekhez tartozó különböző mértékű büntetések részletes bemutatására volt szükség. Ezt egységbe foglalva olvashatjuk Johannes Nider *Preceptorium divine legis* című munkájában. Az utolsó fejezet pedig a nép számára elengedhetetlen – a konkrét példa, mely a valóságban megtörtént vagy annak vélt esemény segítségével kézzel foghatóvá teszi az addig elhangzottakat. A szentek legendáiból választott példa mindig hiteles a hívek előtt, hiszen egy kiemelkedő, szent ember élete mindig követendő.

Ez a példa jól mutatja, hogy akár egy jelentősebb szent ünnepéről volt szó, akár nehezen érthető, elvont tartalmakat tárt a hallgatóság elé, a prédikátor saját mondanivalójához, saját koncepciójához keresett segédanyagot.

¹³ „Szent György napján a beszéd lejegyeztett:

Szolgálat az ember sorsa a földön. Jób 7,1 stb.

1. A babonáság leírása – Keresd a *Summa Angelia* Babonáság fejezetében

2. Ababonáság büntetése – Keresd Nider *Preceptorium*ában I. preceptum, 9. fejezet, C betűnél

3. A babonáság példázata – Keresd *Szent Germanus püspök legendájában*

Ugyanezért lásd Nider *Preceptorium*át, I. preceptum, IX. fejezet 16, ott a v betű.” PÉCSI PRÉDIKÁCIÓVÁZLATOK 6. lap.

A hitszónok személyének pontos meghatározása lehetetlen feladat. A kéziratban általa feljegyzett források azonban túlnyomórészt a ferences rendhez köthető szerzők munkái, így valószínűsíthetjük, hogy maga is ferences volt. Igen érdekes kérdést vet fel a források között is rejtélyes frater B. szerepeltetése, illetve azonosítása. A prédikátor következetesen frater B. rövidítéssel jelzi ezt a forrást, ám egyetlen helyen a következő azonosítást olvashatjuk:

Iste sermo f. B. etc. id est pruder penedek.¹⁴

A teljes név leírásakor tehát már nem B betűvel írja a Benedek nevet, hanem a németre jellemző betűcserével P-t használ. Ez két lehetőséget jelent: vagy ez a bizonyos Bruder Benedek volt német, akinek a feltehetően kéziratos prédikációgyűjteménye igen ismert lehetett a korban, vagy a pécsi hitszónok, a beszédvázlatok lejegyzője volt német nemzeti-ségű, és ez magyarázza, hogy írásban felcserélte a két betűt.

A pécsi prédikátor személyére vonatkozó találgatások azonban feleslegesek, hiszen a Pécsi Egyházmegye tulajdonában lévő, teljesen egyedülálló dokumentum megkérdőjelezhetetlenül bizonyítja, hogy Pécsen a 15. század végén kiváló színvonalú, rendkívül tájékozott prédikátor töltötte be a hivatalos hitszónoki pozíciót.

FORRÁSOK

PÉCSI PRÉDIKÁCIÓ-
VÁZLATOK Roberto CARACCIOLUS: *Sermones de laudibus sanctorum*. Központi Antikvárium 117. aukciójának Katalógusa 114. tétel, kéziratos függelék

IRODALOM

MIHÁLYFI 1912 MIHÁLYFI Ákos: *Igehirdetés. Egyetemi előadások a lelkipásztorkodástan köréből*. Budapest, 1912.

MIHÁLYFI 1918 MIHÁLYFI Ákos: *A nyilvános istentisztelet. Egyetemi előadások a lelkipásztorkodás köréből*. Budapest, 1918.

TÓTHNÉ 2013 TÓTHNÉ Radó Cecília: Roberto Caracciolus De laudibus sanctorum kötete egy magyar prédikátor kezében. *Studia Litteraria*, 52. (2013):3–4. 51–57.

¹⁴ „Ez a beszéd f. B. stb. Ugyanő Pruder Penedek.” PÉCSI PRÉDIKÁCIÓVÁZLATOK 2. lap.